

תוכחה ברגישות

הדלת נטרקה בעוצמה שהרעידה את קירות הבית. "לעולם לא אדבר איתך שוב!" צעק משה לאחיו יוסף, שעמד המום במטבת. הצלחת השבורה על הרצפה הייתה רק סמל למשהו עמוק יותר שנשבר ביניהם.

שבוע חלף. בשולחן שבת המשפחתי, האחים ישבו זה מול זה. "הכל בסדר?" שאלה האם בדאגה. "הכל מצוין", חייך משה חיוך מאולץ. יוסף נהנה בשקט. מהשפה ולחוץ – שלום. בפנים – סערה.

באותו לילה, הרב חיים, ידיד המשפחה, הבחין במתח. הוא ביקש ממשה לעזור לו לסדר ספרים בחדר הסמוך. "אני רואה שמשוה קרה בינך ובין יוסף", אמר בעדינות.

"אני לא רוצה לדבר על זה", "אני שונא אותו", ענה משה, "זה יעבור".

"התורה מלמדת אותנו אחרת", השיב הרב. "כתוב: 'לא תשנא את אחיך בלבבך'". אתה יודע מה פירוש הדבר?"

זוהי אחת הדילמות הקיימות אצל בני אדם – כאשר אדם נפגע מרעהו, לפעמים הוא מעדיף להעמיד פנים שהכל בסדר, אך בליבו פנימה הוא כועס ואף שונא. התורה מלמדת שלא זו הדרך. הנכון ביותר הוא לדבר עם החבר ולהוכיח אותו על כך שפגע בך, וכך תתרוצה ושוב לא תשא יותר את החטא בליבך.

הרשב"ם מבאר: "אם גמלך רעה לא תתראה לפניו כאוהב. ובקרב ישים אורכו, לא טוב... אלא הוכח תוכיחה על מה שעשה ומתוך כך יהיה שלום ולא תשא עליו חטא בלבבך".

אך כמובן שנדרשת לשם למצוא את הדרך הנכונה כיצד להוכיח. התוכחה צריכה להיעשות בצנעה ולא ברבים, כפי שמבאר רש"י: "ולא תשא עליו חטא – לא תלבין את פניו ברבים". ובמדרש מובא: "יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות, תלמוד לומר, 'ולא תשא עליו חטא'... אלא תוכיחו באופן שלא תשא עליו חטא, ואי זה זה, זה המוכיח את חברו ביו לבין עצמו".

החינוך (מצוה ר"מ) מוסיף: "שלא להלבין פני אדם מ ישראל... שורש המצוה ידוע, לפי שהבושת צער גדול לבריות, אין גדול ממנו... כי אפשר לתוכחה ביוח ולא יתבייש החוטא כל כך".

בדרכי החינוך

ומכאן לסוגיה החינוכית – האם מותר למחנך או להורים לבייש ילד ברבים כדי לשפר את התנהגותו?

התשובה ברורה מדברי חכמינו. אם התורה אוסרת להלבין פני אדם ברבים, קל וחומר שעלינו להיזהר בנפשם הרכה של ילדינו. תוכחה חינוכית אמיתית נעשית במרחב בטוח – בארבע עיניים, בנחת ומתוך אהבה.

הורה או מורה המביישים ילד לפני אחיו או חבריו עלולים להשיג ציות זמני, אך במחיר פגיעה בנפש. ילד שבויש ברבים נושא צלקת נפשית ארוכת-טווח.

פרשתנו מלמדת אותנו דרך חיים שלמה: להיות אמיתיים – לא להעמיד פנים כשמשוה מציק לנו; להיות ישירים – לדבר ולהוכיח כשצריך; ולהיות רגישים – לעשות זאת באופן שמקרב ולא מרחיק.

זוהי תמצית דרך החינוך היהודית: אמת שאינה פוגעת, תוכחה שאינה מביישת, תיקון שבונה ולא הורס.

ענת אלון מארק

הרב אליהו רייזאן

הנפש והחינוך

ע"פ התורה

לדון לקף זכות

"בצדק תשפוט עמיתך"

אדם צריך להשקיע רבות כדי שיחסיו עם הזולת יהיו באופן ראוי ונכון. על כל אחד להביט על הזולת בצדק ולדון אותו לקף זכות, כמו שנאמר בפסוק (ויקרא יט, טו): "בצדק תשפוט עמיתך", וברש"י: "הוי דן את חברך לקף זכות".

כפי שאתה דן את חברך כן דנים אותך

כדי שיוכל האדם לדון את חברו לקף זכות, עליו להתבונן בכך: כשרואים חיסרון באדם, צריכים לדון אותו לקף זכות ולומר שכנראה אינו יכול להתגבר על יצרו הרע ואינו יודע חומר האיסור. וכפי שדן את חברו, כן ידונו אותו, כמבאר בארוכה בספר בעש"ט על התורה, ובביא כמה קטעים משם:

"קייבלו ממרן אלקי הבעש"ט זי"ע שפירש הפסוק (תהלים לט, ט) 'מכל פשעי הצילני חרפת נבל אל תשימיני', כשראה אדם דבר נבלה מאיש רשע, שעבר עבירה חזקה, ידן אותו לקף זכות, כי מצד רדיפת היצר הבורע בו עושה, ומצד פחיתות חומרו העב, שאינו יודע חומר האיסור, וכל זה וכיוצא בזה, ובה מציל גם עצמו מדין".

תביט בעצמך תחילה

אדם הרואה אצל האחר דברים שאינם טובים, צריך הוא לדעת שאל לו לשפוט את חברו באופן נחות ואל לו לזלזל בו, ואדרבה מזה עצמו שמזהה דברים שאינם טובים על חברו, עליו להסיק ולדעת שככל הנראה גם הוא עצמו אינו מושלם. אם רואה על חברו דברים שאינם טובים, סימן שגם הוא עצמו עדיין אינו מתוקן לגמרי. ורק בגלל שאצלו עדיין לא הכל מתוקן ויש בו ניצנים מעין הדברים הרעים שרואה אצל האחר, לכן הוא רואה זאת ומבחין בכך. כפי שממשיך לבאר:

"כי באמת כיון שרואה דברי נבלה בחברו, ידע שיש בו בעצמו גם כן מעין דבר זה, שיש עליו דינים ומקסרנים, וכשימצא זכות לחברו יהיה גם עליו זכות, ובה שאינו מעורר דינים על איש חוטא, שעושה מחמת התגברות היצר הבורע בו איזה מעשה רשע...".

"וביותר צריך האדם לדעת שאסור לו לשפוט את חברו, כי כל אמירה ופסק שפוסק על חברו הוא פוסק זאת על עצמו" ואם יפסוק לחברו דין טוב, כך הוא גם פוסק על עצמו.

"כי קיבלנו שאין נגזר על אדם שום גזר דין, אלא אם כן הוא פוסק בעצמו כן, ובוודאי לא יפסוק על עצמו, אלא מראין לו אדם שעשה איזה עבירה מעין מלאכתו, מלאכת עבירה שלו, והוא פוסק עליו את הדין, וחזקתו זה הדין על עצמו ר"ל".

אדם מוצא זכויות על עצמו

זאת ועוד, אדם קרוב אצל עצמו, ועל עצמו רגיל הוא תמיד להצדיק את מעשיו ולמצוא זכויות על עצמו, ולכן כשם שמוצא זכות על עצמו, כך צריך למצוא זכויות גם על חברו, ויש לו לדון כל אחד לקף זכות.

"רגיל עצמו לדון את כל הרשעים העוברים לתאבון לקף זכות, כטעם 'מכל פשעי הצילני חרפת נבל אל תשימיני' (תהלים לט, ט), שגילה לנו מרן אלקי הבעש"ט זי"ע, שבכל דבר עבירה שרואה ברשעים ידן אותם לקף זכות, כי את עצמו הוא דן, ובכל כוח יחזירם בתשובה, וירחץ אותם מצואת עוונותם, וידע נאמנה שגם אצלו נמצא שמץ דבר מעבירה זאת, אלא שעל עצמו מוצא תמיד זכויות, כך ימצא זכות וחסד על כל ישראל, כי הצד השווה שבהם שכולם צדיקים כולם טהורים כולם ראויים לכל הברכות".

כמו שתמצא זכות על חברך כן ימצא על עצמך במידה שהאדם מודד כך מודדין אותו. בשעה שרוצים לדון את האדם למעלה, בודקים כיצד הוא מתייחס ואיזה עונש הוא נותן לחברו על הפעולה הזאת, וכפי שהוא דן את חברו כן דנים אותו. לפיכך צריך האדם להיזהר מאוד ולדון את כולם לזכות, וכך מסיים את דבריו:

"כשרוצים למעלה לדון את האדם על איזה עבירה, מראין לו מן השמים זו העבירה ומעשה זו בסגנון אחר, אצל אדם אחר, וזה האדם הוא כועס על חברו, ואמר שהוא ראוי שיעלה לו כך וכך, ומה שאמר ודן את חברו, בזה הפסק עצמו דין אותו, כי הוא בעצמו היה דן את עצמו בלא מתכוין, ועל כן הזהירו חכמינו ז"ל (אבות פ"א) 'הוי דן את כל האדם לקף זכות', כי בהיות כשידין את חברו לזכות, לא יתן פסק על עצמו, ולא ידונו אותו בשום עונש בחייו, וזה שאמר 'ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו', ר"ל דבר זה תדע שאין מראין לך מן השמים מעשה חברך שתדין אותו, עד שתגיע למקומו ממש, שעשית גם אתה כמעשה חברך, ומראין לך מן השמים מעשה חברך שתדין אותו, וכאשר תדין אותו כן יהיה לך, ונמצא שעל ידי זה תמיד תראה שתדין אותו לקף זכות, ובה תדין אותו בעצמך גם כן לקף זכות".

התבוננות

במשנת האירה

ריחוק המוביל לקירוב

עלויות וירידות בקשר

האב המודאג
הרב ברגמן, יועץ חינוכי בתלמוד תורה "מאירי נועם", הביט באברך שישב מולו. ר' אהרן, אב לשבעה, נראה מותש. עיניו אדומות מחוסר שינה. "הרב", פתח אהרן, "אני לא מבין מה קורה עם הילדים. יש ימים שהקשר בינינו פורח – לומדים יחד, משחקים – ממש גן עדן. ופתאום הכל מתהפך. מוישי בן ה-14 מתרחק, חיים בן ה-12 מתעלם ממני, ואפילו שמוליק הקטן, שתמיד היה צמוד אלי, מעדיף לשחק לבד".
"אני מרגיש שכשלת כאבא", המשיך בקול שבור. "למה הקשר שלנו לא יכול להיות יציב? למה יש עלויות וירידות כאלו?"

הרב שלף ספר מהמדף. "ר' אהרן, הבה נלמד מדברי הבאר מים חיים. הוא כותב על 'זהו רצוא ושוב' ומלמד: 'גם אצל הצדיק גמור אי אפשר לעמוד תמיד במדריגה עליונה. רק שצריך לפעמים ליפול, והירידה הזאת צורך עליה, כי

תענוג תמיד אינו תענוג".

"הבאר מים חיים מלמדנו שאפילו במדרגות הגבוהות של קדושה, יש תנועה של התרחקות והתקרבות, ודווקא התנועה הזו יוצרת את החיות בקשר. הוא כותב על הפסוק 'זהו רצוא ושוב' ומלמד: 'גם אצל הצדיק גמור אי אפשר לו שיעמוד תמיד במדריגה עליונה באהבתו את ה'. רק שצריך לפעמים ליפול ולירד, והירידה הזאת צורך עליה, היא, כי תענוג תמיד אינו תענוג".

"התנועה הדינמית הזו, היא שיוצרת את החיות והחיידוש בקשר. בלעדיה, הקשר היה נעשה שגרתי ומובן מאליין".

חוק הסבע: התרחקות לשם התקרבות

מה שנראה בעינינו כמשבר או נסיגה בקשר הוא למעשה חלק הכרחי מהתפתחותו. בדיוק כפי שנדרש מרחק מסוים בין העין לספר כדי לראות את האותיות בבהירות, כך נדרש לפעמים מרחק רגשי כדי לראות את הקשר בצורה בהירה ועמוקה יותר.

"ר' אהרן", המשיך היועץ,

מניח את ידו על כתפו של האב המודאג, "תאר לעצמך שאתה ובנך נמצאים יחד 24 שעות ביממה, ללא הפסקה וללא רגע אחד של פרידה. האם אתה חושב שתרגישו באמת את השמחה והתענוג בקשר ביניכם?"

הבאר מים חיים מביא משל נפלא לעניין זה: 'כאשר האב והבן הם תמיד יחד במקום אחד, לא יתרבה ביניהם תענוג מחדש. ואמנם כאשר יתרחק לפעמים הבן מהאב, ואחר כך יבוא אליו, יתרבה השמחה ביניהם לאין שיעור!"

עיניו של ר' אהרן התרחבו בהבנה פתאומית, כאילו נפתח לפניו שער חדש. "אתה אומר שהריחוק... הוא בעצם חלק בלתי נפרד מתהליך הקירוב? שהוא נועד לחזק את הקשר ולא להחלישו?"

"בדיוק", השיב הרב. "הבאר מים חיים ממשיך: 'ז'כן הוא בכל הדברים, כמו איש ואשה. אם ידורו תמיד באהבה לא יוכר כל כך אהבתם כמו אם לפעמים יפול ביניהם מחלוקת ואחר כך יעשו שלום, יתודע האהבה ביותר'. כך גם ביחסי הורים-ילדים – הריחוק הזמני מעמיק את הקשר".

הרב ליווה אותו לדלת: "לא רק את ילדיך תראה בעיניים חדשות, אלא גם את עצמך ואת הקשר שלך עם בורא עולם".

הרב ליווה אותו לדלת: "לא רק את ילדיך תראה בעיניים חדשות, אלא גם את עצמך ואת הקשר שלך עם בורא עולם".

מאידים

תנופות מאידי חינוך

מחשבת החינוך

חינוך הינו תחילת הרגל דבר של החניך שעתידי לעמוד בו עד גם כי יזקין לא יסור ממנה. כלומר, ההיבט העיקרי בחינוך מצריך מחשבה ותכנון עתידי של הפעילות והעשייה העכשווית עם מבט קדימה של עתידות למרחק רב. חינוך הינו תהליך של פעילות ועשייה מול ביסוס והכשרת לב ונפש התלמיד פנימה, כדי שיוכל לקבל עליו דברי קדושה כמובא ב-"קדושת לוי" פרשת ויצא. בעשייה החינוכית ישנו תהליך מובנה שכביכול סותר בין צורכי המוסד

השבוע נציג בפניכם קוראים יקרים את אחד מהמיזמים החשובים והוותיקים בתחום החינוך – 'מחשבת החינוך'. זה לא מותג של מפעל כלשהו. 'מחשבת החינוך' משקפת גישה והיבט על סוגיית החינוך בהיבט של חשוב והתבונן, לפני שתעשה ותפעל.

המיזם עומד בראשות המחנך הנווד והמומחה הרה"ג רבי יעקב בטלמן שליט"א, וכך מבטא הרב בטלמן בשיחה את הרעיון של 'מחשבת החינוך':

כלל בארץ וברחבי העולם, ושותף במיזמים החינוכיים העולים על סדר יומם של חניכי וצעירי צאן קדשים בהיבט כללי ולא רק מוסדי.

אם זה מבט של ייעוץ, אם מבט של התבוננות, אם מבט של שיחות והרצאות ואם מבט של כתיבה חינוכית מטיבית.

בכל אלו עומד בראש בס"ד ההיבט המתרחב המספרי בלי עין הרע של המתחננים למאות אלפיהם, ובהיבט עתידי של חוזקה וחיוזוק הכוחות לקראת ההמשך והעתידות האישית הספציפית והכללית, תוך כדי יצירת אווירה סוחפת ונעלה של כלל העשייה החינוכית בכלל העשייה בהיבט רחב: להתרומם ולהתעלות, להתבונן ולהעמיק חשוב בכל עשייה חינוכית בהיבט מעמיק ובהיבט ארוך טווח, מתוך אחריות לגודל משמעות השליחות בתפקיד החינוכי בהיבט דורי מתפתח, ומתוך אחריות פנימית לשמור ולשמר את כרם בית ישראל ולעשות את מלאכת השם נאמנה.

לפרסום המיזם שלך במדור זה פנה למייל למטה